

Barbara Tryjarska

Wydział Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego

Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej

Warszawa

Kary doznawane w dzieciństwie a zachowania w konfliktach małżeńskich

Podstawowym celem przeprowadzonych badań było sprawdzenie, jakie style karcenia stosowane przez matki i ojców mogą wyjaśniać zachowania racjonalne, agresję słowną i agresję fizyczną, ujawniane przez małżonków w toku konfliktów. Wyodrębnione zostały cztery style karania: rozumiejący, wymuszający, wzbudzający poczucie winy i upokorzenia oraz impulsywny.

Style karcenia mierzone były przy użyciu specjalnie skonstruowanej ankiety. Do pomiaru częstości zachowań racjonalnych, agresji werbalnej i fizycznej zastosowana została Skala Taktyki w Konfliktach (CTS) Strausa. Zbadano 73 kobiety i 61 mężczyzn ze stażem małżeńskim co najmniej rocznym.

Zastosowano wielozmiennową analizę regresji. Główne rezultaty badań są następujące. Agresję fizyczną mężczyzn wyjaśniają: mało rozumiejący styl karcenia stosowany przez matki i ojców oraz wzbudzanie poczucia winy i upokorzenia przez matki. Agresję werbalną mężczyzn wyjaśniają łącznie: styl wymuszający, impulsywny i mało rozumiejący stosowany przez ojców. Wykazano również pewne związki między sposobami karcenia rodzica płci przeciwnej a agresją fizyczną kobiet oraz mężczyzn w ocenie ich partnerów.

Wprowadzenie teoretyczne

Od lat utrzymuje się zainteresowanie czynnikami, które mogą warunkować stabilność i jakość związków małżeńskich. Warto zaznaczyć, że pojęcie jakości związku nie jest tożsame z jego stabilnością. Trwałość małżeństwa w większym stopniu (choć nie tylko) zależy od czynników

o charakterze makrospołecznym, które stanowią bariery przed jego przerwaniem. Jakość małżeństwa określana bywa jako wzajemne przystosowanie małżonków, doprowadzające do satysfakcji każdego z nich i do integracji całego związku. Wyodrębniane bywają grupy czynników sprzyjające wysokiej jakości małżeństwa, działające przed jego zawarciem, oraz te, które działają w trakcie jego trwania. Stosunkowo niezłe poznane zostały prawidłowości dotyczące podobieństwa w zakresie danych społeczno-demograficznych przyszłych małżonków, wsparcia ze strony osób znaczących, niektórych zasobów osobistych (np. Lewis, Spanier 1979) podwyższających satysfakcję ze związku. Zjawiska i procesy działające w ukonstytuowanym związku, podnoszące jego jakość dla obojga partnerów, są trudniejsze do zbadania. Przedmiotem zainteresowania w tym obszarze są wzajemne postrzeganie partnerów, kompetencje interpersonalne obojga małżonków, wymiana emocjonalna, aspekty formalne i treściowe komunikacji, specyfika i dynamika relacji (np. Wojciszke 1993; Nęcka 1996).

Problematyka rozwiązywania konfliktów w małżeństwie zajmuje dosyć trwałe miejsce w literaturze przedmiotu, a badania nad przebiegiem konfliktów inspirowane są koncepcjami interakcyjnymi, podejściem behawioralnym oraz koncepcją kryzysów. Przebieg porozumiewania w toku konfliktu może być traktowany jako konstytuujący relacje między małżonkami w określonym obszarze (koncepcje interakcyjne). Podtrzymanie nagradzającej wymiany komunikatów, umiejętność rozpoznawania problemu, poszukiwania rozwiązań, dochodzenia do rozwiązania kompromisowego traktowane są jako ważne dla jakości związku kompetencje w podejściu behawioralnym (Jacobson, Margolin 1979). W teorii kryzysów uważa się, że konflikty są nieuniknione. Sam fakt wystąpienia konfliktu nie jest traktowany jako zagrażający dla związku. Możliwe jest takie wyjście z konfliktu, które pogłębia wzajemne zrozumienie i współpracę. Konflikt może zatem pełnić rolę konstruktywną dla związku w zależności od strategii jego rozwiązywania. Pary usatysfakcjonowane, w porównaniu z niezadowolonymi, nie różnią się faktem występowania konfliktów, ale sposobem porozumiewania w jego toku. Od przebiegu porozumiewania zależy będzie rodzaj przyjętego rozwiązania. Małżonkowie mogą przyjąć rozwiązanie w pełni satysfakcjonujące obie strony, jeżeli potrafią zastosować strategię współpracy. Mogą dojść do rozwiązania kompromisowego, które częściowo zado-

woli każdą ze stron. Stosując natomiast strategię rywalizacyjną, zmierzają do przeforsowania własnego stanowiska. W rezultacie rozwiązanie konfliktu polega na całkowitym ustępstwie jednej ze stron lub stałej walce między małżonkami. Konflikt w takim przypadku nie jest rozwiązany, może nastąpić jego eskalacja polegająca na rozszerzeniu przedmiotu konfliktu i używaniu coraz bardziej brutalnych form walki, z zastosowaniem agresji werbalnej i fizycznej. Bywają również takie związki, które preferują unikanie przedmiotów dyskusji doprowadzających do jawnej konfrontacji rozbieżności stanowisk (Raush i in. 1974).

Badania nad efektywnością porozumiewania się małżonków rozwijane są w dwóch kierunkach: rozpoznania względnie trwałych umiejętności komunikacyjnych sprzyjających dobremu porozumieniu oraz badania przebiegu komunikacji w parze w sytuacjach konfliktowych. Przyjrzyjmy się niektórym rezultatom tych poszukiwań, które inspirowane są głównie teorią społecznego uczenia i koncepcjami interakcyjnymi.

Badacze i terapeuci uważają, że zidentyfikowanie i nauczanie małżonków specyficznych umiejętności komunikacyjnych zapobiega niezadowoleniu, eskalacji napięcia, używaniu siły oraz rozwodom (Jacobson, Margolin 1979; Gottman 1993). Wskazuje się na znaczenie takich umiejętności jak: słuchanie partnera pozbawione obronności, słuchanie aktywne, zdolność do ujawniania własnego Ja, umiejętność uprzejmego przedstawiania trudnych treści (np. Fowers 1998). Nieobronne słuchanie polega na zdolności do koncentracji uwagi na wypowiedziach partnera, podejmowaniu prób dobrego zrozumienia, małej skłonności do obrony własnej osoby. Aktywne słuchanie oznacza potwierdzanie odbioru komunikatów partnera, zdolność do dokładnego podsumowania jego wypowiedzi. Nie musi to być równoznaczne z podzieleniem poglądów współmałżonka. Odślanianie Ja rozumiane jest jako ujawnianie uczuć i przekonań. Gotowość taka podtrzymuje wymianę emocjonalną między małżonkami, zachęca do przebywania razem, pogłębia uczucie miłości (Markman, Stanley, Blumberg 1994). Umiejętność przedstawiania trudnych do przyjęcia emocji i treści, takich jak złość, niezadowolenie, odmienne poglądy, jest zwykle wypracowana w kontakcie z partnerem. Badania wykazywały, że jawne, otwarte wyrażanie emocji negatywnych nie sprzyja dalszemu dobremu porozumiewaniu (m.in. Margolin, Wampold 1981; Noller 1987).

Badanie przebiegu komunikacji par małżeńskich w sytuacjach konfliktowych ujawnia, jak przebiega proces porozumiewania, który nie prowadzi do satysfakcjonującego rozwiązania konfliktu, a może nawet prowokować jego eskalację. Pary usatysfakcjonowane nie różnią się od niezadowolonych pod względem częstości działań poznawczych, zmierzających do rozwiązania problemu, takich jak poszukiwanie informacji, liczba przedstawianych propozycji rozwiązania. Różnicujące okazują się treści świadczące o stosunku emocjonalnym partnerów (Korner i in. 1980; Raush i in. 1974). Pary niezadowolone częściej wyrażają krytycyzm, rzadziej akceptują próby wzajemnego wpływania. Mężowie częściej stosują działania wymuszające, a nie pojednawcze. Niektóre badania wskazują, że żony mają skłonność do stosowania nacisków w tych obszarach, które są dla nich istotne, na co mężowie odpowiadają wycofaniem. Powtarzające się wycofanie męża jest dobrym predyktorem napięć w małżeństwie (Markman 1991; Turgenon, Julien, Dion 1998).

Szczegółowe prawidłowości dotyczące wymiany komunikatów emocjonalnych między partnerami zostały sformułowane na podstawie badań uwzględniających przekazy werbalne i niewerbalne. Pary zadowolone i niezadowolone odwzajemniają ustosunkowania pozytywne i negatywne. Oznacza to, że małżonkowie mają tendencję do odpowiadania takimi samymi uczuciami, jak przed chwilą odebrane od partnera. Prawidłowość ta zgodna jest z tezą teorii wymiany społecznej i została potwierdzona w wielu badaniach (Gottman, Markman, Notarius 1977; Margolin, Wampold 1981; Margolin, John, O`Brian 1989). Podstawowa różnica między parami zadowolonymi i niezadowolonymi polega na tym, że w parach nieszczęśliwych wzajemność negatywna jest znacznie silniejsza. Analiza sekwencyjna wykazuje, że pojawienie się u któregośkolwiek z partnerów komunikatu o negatywnym zabarwieniu emocjonalnym znacznie podwyższa prawdopodobieństwo negatywnego zachowania u drugiego z nich. Inne dane dowodzą, że niekorzystna proporcja zachowań pozytywnych w stosunku do negatywnych ma tendencję do utrzymywania się i może prowadzić do rozpadu związku (Gottman, Levenson 1999b). Można również wykazać, że wzory emocjonalnych przekazów są w małżeństwie dosyć stabilne (Gottman, Levenson 1999a) i okazują się niezłym predyktorem stabilności małżeństwa (Gottman, Levenson 1999c). Ponadto na podstawie komunikatów pozytywnych i negatywnych, przekazywanych w sytuacji konfliktowej w ciągu trzech

pierwszych minut rozmowy, można przewidzieć z dużym stopniem prawdopodobieństwa rozwód w perspektywie 6 lat (Carrere, Gottman 1999).

Tendencja do odwzajemniania komunikatów negatywnych szczególnie wyraźnie występuje w małżeństwach o dużym nasileniu konfliktów. Margolin wraz ze współpracownikami (1989) badała cztery typy małżeństw: takie, w których występowała agresja fizyczna, agresja werbalna, pary wycofujące się z kontaktu oraz pary usatysfakcjonowane. W związkach, w których występowała przemoc fizyczna, jedno agresywne ustosunkowanie któregoś z małżonków znacznie podwyższało prawdopodobieństwo agresywnej odpowiedzi współmałżonka. To samo zjawisko występowało wśród żon ze związków zdystansowanych. Ponadto okazało się, że w parach zdystansowanych pozytywne uczucia okazywane przez mężów po wymianie agresywnych komunikatów wywoływały u żon smutek i wycofanie z kontaktu. Innymi słowy, nie prowadziły do odwzajemniania pozytywnych przekazów. Małżeństwa sprawnie funkcjonujące są w stanie po wymianie negatywnych komunikatów powrócić do wymiany pozytywnej. W parach, w których wystąpiła agresja fizyczna, przekazanie agresywnego komunikatu prowadzi do eskalacji konfliktu. Taki wzór komunikacji ogranicza możliwość rozwiązania kwestii problemowych w małżeństwie.

Na gruncie teorii uczenia społecznego nie są stawiane pytania, dlaczego małżonkowie rozwinęli dysfunkcjonalne wzory komunikacji, dlaczego w niektórych parach zaczyna dominować kontrola awersyjna i w rezultacie małżonkowie zmierzają do minimalizacji kosztów własnych, ograniczając równocześnie możliwość dostarczenia sobie wzajemnie wzmocnień pozytywnych. W tym podejściu uzasadnione są pytania, jak zachowanie jednego z małżonków wpływa na zachowanie drugiego oraz jakie zachowania komunikacyjne są wzmacniające dla partnera.

W koncepcjach systemowo-interakcyjnych komunikacja między małżonkami traktowana jest jako konstytuująca względnie trwałe relacje. Niektóre z wzorów transakcji traktowane są jako zaburzone, np. nasilająca się komplementarność. Koncepcje systemowo-interakcyjne, wyjaśniając przebieg zaburzonej komunikacji w parze, nie odwołują się do konstruktów intrapsychicznych, nie szukają przyczyn w przeszłości małżonków. Zakładają, że skoro zaburzone transakcje są powtarzane, niezależnie od tego, jak długą mają historię, muszą istnieć powody

w bieżącej sytuacji, które je podtrzymują (np. konieczność utrzymania równowagi w systemie).

Obie teorie, niezależnie od ich wkładu w wyjaśnianie przebiegu komunikacji, bywają krytykowane za redukcjonizm. Można zaobserwować w literaturze utrzymujące się zainteresowanie znaczeniem stylu wiązania, dominujących uczuć łączących małżonków, miłości w utrzymywaniu dobrego związku (Charny 1969; Willy 1997; Mikulincer, Florian 1999). W dalszym ciągu uzasadnione jest pytanie, jakie mogą być powody pojawiania się w bliskich związkach zwłaszcza tych najbardziej destruktywnych zachowań, ponieważ teorie uczenia społecznego i systemowo-interakcyjne odpowiadają raczej na pytanie, jak są one podtrzymywane.

We wcześniej prowadzonych badaniach wykazano różnice między ludźmi o różnym stopniu konstruktywności skryptów życiowych a rodzajem i częstością komunikatów o pozytywnych i negatywnych ustosunkowaniach wobec partnera w toku konfliktu (Tryjarska 1995). Skrypt życiowy rozumiany był jako program rozwinięty we wczesnym dzieciństwie przez rodziców, który kieruje zachowaniami człowieka w istotnych dziedzinach życia. Zawiera nieświadomiany przez jednostkę plan życiowy oraz wskazania, jak go realizować. Okazało się, że mężczyźni realizujący destruktywny skrypt życiowy, w porównaniu z mężczyznami ze skrytem konstruktywnym, częściej stosują odrzucenie i wymuszenie wobec żon, rzadziej pozytywne ustosunkowania emocjonalne w toku konfliktu. Kobiety o destruktywnych skryptach przekazują mniej komunikatów zmierzających do pojednania, częściej stosują wymuszenia. Zachowania komunikacyjne badane były w sytuacjach zaranżowanego konfliktu, a przebieg komunikacji nagrywano. Odrzucenia i wymuszenia nie miały więc charakteru drastycznego. Wykazany został związek między stopniem konstruktywności skryptów mężczyzn a nasileniem małżeńskich konfliktów w obszarze władzy, autonomii oraz ukrytego konfliktu o kontrolę oraz związek między stopniem konstruktywności skryptów żon a intensywnością konfliktów w obszarze uczuć.

Przedmiotem zainteresowania niniejszych badań stały się niektóre uwarunkowania zachowań jawnie agresywnych między małżonkami wraz z przejawami agresji fizycznej. Wiele badań i doniesień o charakterze klinicznym wskazuje na stosowanie przemocy fizycznej między

małżonkami. Zjawisko to dotyczy nie tylko szczególnych grup „marginesu społecznego”, nie zawsze związane jest ze specyficzną patologią (np. chorobą alkoholową), nie tylko mężczyźni są agresorami (np. McConaghy, Cottone 1998; Jacobson 1994; Straus 1992).

Spośród prawidłowości związanych z socjalizacją stosunkowo najlepiej udokumentowane są związki między emocjonalnym odrzuceniem a przejawami agresji, modelowaniem i agresją interpersonalną, jako zachowaniem zorientowanym na cel, wartościami preferowanymi przez rodziców, m.in. aprobatą dla agresji (Frączek 1993; Frączek, Kirwil 1993; Zumkley 1993). Styl karcenia stosowany przez rodziców został wybrany jako istotny w procesie socjalizacji ze względu na to, że sposób karania może stać się prototypem zachowań nastawionych na sprowokowanie określonych zachowań w relacjach interpersonalnych (agresja instrumentalna); kary wywołują emocje w osobie karconej, które w zamierzeniach mają hamować zachowania agresywne; można je również traktować jako model preferowanej (czy dopuszczalnej) kontroli emocji własnych osoby karzącej. Każda z wymienionych funkcji kar powinna mieć odległe konsekwencje dla sposobów postępowania w bliskich związkach zwłaszcza w sytuacjach konfliktowych.

Wyodrębnione zostały cztery style karcenia stosowane przez rodziców. (1) Styl rozumiejący — polega na tłumaczeniu, wyjaśnianiu, napominaniu, wyrażaniu niezadowolenia w umiarkowanej formie, kiedy dziecko nie spełnia oczekiwań rodzicielskich. (2) Styl wymuszający — polega na zamierzonym stosowaniu kar słownych i cielesnych w celu uzyskania podporządkowania dziecka. (3) Styl wzbudzający poczucie winy i upokorzenia — zasadza się na krytykowaniu, potępianiu, podkreślaniu wad, przypominaniu dawnych występków, zawstydzaniu i wyśmiewaniu; (4) Styl impulsywny — przejawia się w formie wyrażania złości słownie (krzyki, używanie obraźliwych słów) i niekontrolowanych aktów agresji fizycznej (rzucanie przedmiotami, bicie). Uznajemy, że ważne w procesie wychowywania są kary stosowane przez matki i ojców. Zakładamy, że rodzice nie stosują wyłącznie i konsekwentnie jednego stylu karcenia. Można raczej mówić o częstości zachowań świadczących o nasileniu przejawów stosowania danego stylu.

Będziemy chcieli wyjaśnić zachowania ujawniane przez małżonków w toku konfliktów. Zajmiemy się wyłącznie trzema kategoriami zachowań — racjonalnymi, agresją słowną oraz agresją fizyczną kobiet i męż-

czynn. Zachowanie racjonalne osoby w konflikcie polega przede wszystkim na spokojnej rozmowie z partnerem o przedmiocie konfliktu, stosowaniu wobec siebie zabiegów uspokajających. Do agresji werbalnej zaliczane będą wypowiedzi polegające na obrażaniu, dokuczaniu, ranieniu, znieważaniu partnera, stosowaniu gróźb. Agresja fizyczna wyraża się w różnych formach ingerencji w ciało drugiej osoby — rzucaniu czymś, potrząsaniu, popychaniu, uderzeniu, biciu, uderzaniu przedmiotem. Do tej ostatniej kategorii zachowań zaliczane są również groźne formy użycia siły, które mogą spowodować uszkodzenie ciała drugiej osoby.

Podstawowe pytania badawcze są następujące.

1. Czy poziom edukacji różnicuje częstość ujawniania zachowań racjonalnych oraz agresji werbalnej i fizycznej wobec partnerów?
2. Które style karcenia stosowane przez matki, a także ojców, tak jak pamiętają je osoby dorosłe, wyjaśniają częstość zachowań racjonalnych, agresji werbalnej oraz fizycznej wobec partnerów?
3. Które style karcenia stosowane przez ojców wobec kobiet, a także matek wobec mężczyzn, wyjaśniają częstość zachowań racjonalnych, agresji werbalnej i fizycznej ich partnerów?

Metoda badań

Sposób pomiaru zmiennych

Style karania mierzone były przy użyciu specjalnie skonstruowanej dla celu tych badań „Ankiety KR”. Zawiera ona 25 prostych stwierdzeń opisujących reakcje rodzica na zachowania dziecka, kiedy nie spełnia ono wymagań, zawodzi oczekiwania lub przeszkadza. Styl rozumiejący (R) reprezentują pozycje opisujące — wskazywanie, jak dziecko ma postępować, upominanie, wyrażanie niezadowolenia w niezagrażającej formie („Upominał mnie, kiedy postąpiłem niewłaściwie”). Stylowi wymuszającemu (W) przypisane zostały kary polegające na zamierzonym stosowaniu ograniczeń przywilejów, nacisku, gróźb oraz biciu („Dał lanie ręką lub pasem, wcześniej zapowiadając je”). Kary upokarzające i wzbudzające poczucia winy (U) to krytykowanie, podkreślanie wad, przypomnianie dawnych przewinień, zawstydzanie, wyśmiewanie („Zawstydział mnie wobec innych ludzi”). Impulsywny styl karania (I) polega na wyrażaniu wobec dziecka złości słownie oraz fizycznie w niekontrolowany sposób („Był wściekły na mnie i rzucił jakimś przedmiotem”).

Badani mieli oszacować częstość danego typu zachowań jednego z rodziców wobec siebie w skali siedmiostopniowej (0 — nigdy, 6 — bardzo często), tak jak zapamiętali je z okresu dzieciństwa i wczesnej młodości. Ocen takich dokonywali, niezależnie określając zachowania matki i ojca. Wskaźniki intensywności zachowań rodzicielskich reprezentujących kolejne style karcenia mogły mieścić się w granicach: styl rozumiejący (R) 0–24, styl wymuszający (W) 0–30, styl wzbudzający poczucia winy i upokorzenia (U) 0–54, styl impulsywny (I) 0–42. Wartości współczynników mierzących rzetelność (α Cronbacha) są następujące: styl rozumiejący 0,74 (ojciec) i 0,72 (matka), styl wymuszający 0,83 (ojciec) i 0,81 (matka), styl upokarzający 0,89 (ojciec) i 0,88 (matka) oraz styl impulsywny 0,84 (ojciec), 0,86 (matka).

Częstość zachowań racjonalnych, agresji słownej i agresji fizycznej przejawianych w konfliktach małżeńskich mierzona była przy użyciu Skali Taktyki w Konfliktach (CTS) Strausa (Bulcroft, Straus 1975; Straus 1977). Poszczególne pozycje opisują konkretne zachowania wobec partnera (np. „Rozmawiałam spokojnie o danej sprawie”, „Przeklinałam lub znieważałam partnera”, „Kopnęłam, gryzłam, uderzyłam pięścią partnera”). Zadaniem badanego było określenie, jak często ujawniał każde z przedstawionych zachowań w ciągu ostatniego roku. Skala częstości zachowań jest siedmiostopniowa: od „Nigdy” — 0, do „Częściej niż 20 razy” — 6. Punkty przynależne do trzech kategorii zachowań racjonalnych, agresywnych werbalnie oraz fizycznie są sumowane. Druga część skali zawiera analogiczne pozycje. Respondent ocenia częstość kolejnych zachowań partnera względem siebie w ciągu ostatniego roku.

Autor narzędzia (Straus 1978) zbadał reprezentatywną próbę narodową. Przedmiotem badania były następujące kategorie zachowań członków rodzin względem siebie: mężów wobec żon, żon wobec mężów, rodzica wobec dziecka, dzieci wobec siebie, dziecka wobec rodzica. Na podstawie analizy czynnikowej (na danych: mąż wobec żony oraz żona wobec męża) poprawnie wyodrębnione zostały trzy zakładane czynniki. Rzetelność (α Cronbacha) dla skal „agresja słowna” i „agresja fizyczna” (małżonków wobec siebie) jest dostatecznie wysoka (0,79–0,82) i stosunkowo niska dla skali „zachowania racjonalne” (0,50; 0,51). Trafność, mierzona związkiem między danymi samoopisowymi (małżonkowie wobec siebie) a ocenami zewnętrznego obserwatora, jest wysoka dla skal „agresja werbalna” i „agresja fizyczna” i stosunkowo niska dla skali „zachowania racjonalne”.

Zgodnie z założeniami Strausa skala „zachowania racjonalne” mierzy umiejętność podejmowania dyskusji, używania argumentów, intelektualnego podejścia do sprawy (wskaźnik w granicach 0–18). „Agresja werbalna” dotyczy wypowiedzi i działań niewerbalnych symbolicznych, które urażają lub mają zranić partnera (wskaźnik w granicach 0–36). „Agresja fizyczna” (przemoc) oznacza użycie siły fizycznej jako środka do rozwiązywania konfliktu (wskaźnik w granicach 0–54). Dwie pozycje należące do tej ostatniej skali mogą być użyte do wykrycia osób maltretowanych w rodzinie, ponieważ dotyczą stosowania fizycznej agresji z użyciem przedmiotów, która zagraża życiu.

Walorem tego narzędzia jest możliwość badania nasilenia agresji fizycznej, w tym jej groźnej postaci, między członkami rodziny. Narzędzie jest stosunkowo proste w użyciu, może być wypełniane bez żadnych dodatkowych instrukcji, z zachowaniem anonimowości. Poszczególne pozycje opisują obserwowalne zachowania. Połowa z nich dotyczy nieakceptowanych społecznie przejawów agresji, w tym także drastycznych jej form. Dlatego zapewnienie anonimowości respondentów jest istotne ze względu na dokładność pomiaru agresji fizycznej.

Osoby badane

Procedura badania zapewniała pełną anonimowość. Zbadano zamężne kobiety (N = 73) oraz żonatyh mężczyzn (N = 61). Wszyscy badani mieli co najmniej roczny staż małżeński, średni czas trwania małżeństwa wynosił 12,5 lat. Wiek badanych kobiet mieścił się w granicach 23–52 lata (M = 37,3 lata), mężczyzn 24–65 lat (M = 35,7 lat). W grupie kobiet wykształcenie podstawowe i zawodowe miało 18 osób, średnie — 34 osoby, wyższe — 21 osób; w grupie mężczyzn wykształcenie podstawowe i zawodowe miało 19 osób, średnie — 21, wyższe — 21.

Wyniki badań

Poziom edukacji a deklarowane zachowania w konfliktach

Sprawdzono, czy poziom wykształcenia różnicuje częstość zachowań racjonalnych, agresji werbalnej oraz agresji fizycznej wśród kobiet oraz wśród mężczyzn. Stwierdzono, że kobiety z wykształceniem wyższym rzadziej deklarują zachowania racjonalne, niż kobiety z wykształceniem średnim a także podstawowym lub zawodowym. Kobiety z wykształce-

niem podstawowym częściej ujawniają agresję fizyczną, w porównaniu z kobietami z wykształceniem średnim oraz wyższym (tabela 1).

Tabela 1. Porównanie częstości zachowań racjonalnych, agresji werbalnej, agresji fizycznej kobiet różniących się poziomem wykształcenia (N = 73)

Zachowania w konflikcie	Wykształcenie						F	p	Test Duncana p < 0,05
	podstawowe		średnie		wyższe				
	SD	M	SD	M	SD	M			
Racjonalne	4,02	8,56	2,36	7,41	2,51	5,71	4,84	0,01	w < p, w < ś
Agres. werb.	5,67	10,33	5,81	10,47	6,05	8,42	0,87	n. i.	-
Agres. fiz.	3,93	2,44	1,33	1,02	1,32	0,62	3,50	0,03	p > ś, p > w

Nie wykazano, aby poziom edukacji kobiet różnicował częstość agresji werbalnej wobec partnerów.

Analogiczna analiza wykonana dla mężczyzn wykazała wyłącznie istotną różnicę między mężczyznami z wykształceniem podstawowym, którzy przyznają się do agresji fizycznej wobec żon częściej, niż ci z wykształceniem wyższym ($p < 0,05$). Nie stwierdzono natomiast żadnych różnic istotnych statystycznie dotyczących zachowań racjonalnych i agresji werbalnej.

Style karcenia stosowane przez ojców i matki a deklarowane zachowania w konfliktach

W celu sprawdzenia, jakie mogą być związki między stylami karcenia stosowanymi przez ojców oraz matki, tak jak pamiętają je dorośli ludzie, a własnymi zachowaniami wobec partnerów, zastosowano wielozmienną analizę regresji. Jako zmienne wyjaśniające uwzględniono wskaźniki czterech stylów karcenia stosowanych przez matki wobec mężczyzn (rozumiejący, wymuszający, wzbudzający poczucie winy i upokorzenia, impulsywny), a jako zmienną wyjaśnianą kolejno: wskaźniki zachowań racjonalnych, agresji werbalnej i agresji fizycznej. Ten sam rodzaj analiz przeprowadzono dla stylów karcenia stosowanych przez ojców wobec mężczyzn oraz matek w wobec kobiet i ojców w stosunku do kobiet. Poniżej zaprezentowane zostaną wyłącznie te modele, które osiągnęły co najmniej poziom istotności $p < 0,05$.

Tabela 2. Wielozmiennowa analiza regresji

Zm. wyjaśniające — style karcenia stosowane przez ojców wobec mężczyzn: rozumiejący (RO), wymuszający (WO), wzbudzający poczucie winy i upokorzenia (UO), impulsywny (IO)

Zm. wyjaśniana — agresja werbalna mężczyzn

Predyktory	B	β	T	ist. T	F	ist. F
RO	-0,278	-0,215	-1,521	0,135		
WO	0,209	0,251	1,721	0,091		
UO	0,005	0,010	0,052	0,958	3,043	0,03
IO	0,232	0,293	1,493	0,142		
Const.	7,590					

21% wyjaśnianej wariancji

Agresję werbalną mężczyzn wobec żon wyjaśniają łącznie trzy predyktory określające styl karania ojca (tabela 2; $p < 0,03$; 21% wyjaśnianej wariancji). Największy udział ma styl polegający na wymuszaniu — im bardziej nasilone wymuszanie ze strony ojca, tym większa agresja werbalna mężczyzn w związku małżeńskim. Pewien udział (choć nie osiągnął on poziomu istotności statystycznej) ma również styl rozumiejący (związek ujemny) i impulsywny (związek dodatni).

Tabela 3. Wielozmiennowa analiza regresji

Zm. wyjaśniające — style karcenia stosowane przez ojców wobec mężczyzn: rozumiejący (RO), wymuszający (WO), wzbudzający poczucie winy i upokorzenia (UO), impulsywny (IO)

Zm. wyjaśniana — agresja fizyczna mężczyzn

Predyktory	B	β	T	ist. T	F	ist. F
RO	-0,756	-0,449	-3,166	0,002		
WO	0,250	0,231	1,578	0,121		
UO	0,146	0,223	1,147	0,257	2,965	0,03
IO	-0,061	-0,059	-0,298	0,766		
Const.	10,869					

20% wyjaśnianej wariancji

Agresję fizyczną mężczyzn w stosunku do żon wyjaśnia styl karcenia zarówno ojców (tabela 3; $p < 0,03$) jak i matek. Największy i istotny udział w wyjaśnieniu nasilenia agresji fizycznej mężczyzn wobec żon ma styl rozumiejący. Im mniej rozumiejący był sposób karania stoso-

wany przez ojców, tym większe nasilenie agresji fizycznej ($p < 0,002$). Pewien udział w wyjaśnianiu ma również styl wymuszający (związek dodatni).

Tabela 4. Wielozmiennowa analiza regresji.

Zm. wyjaśniające — style karcenia stosowane przez matki wobec mężczyzn: rozumiejący (RM), wymuszający (WM), wzbudzający poczucie winy i upokorzenia (UM), impulsywny (IM)

Zm. wyjaśniana — agresja fizyczna mężczyzn

Predyktory	B	β	T	ist. T	F	ist. F
RM	-0,633	-0,443	-3,410	0,001		
WM	0,069	0,068	0,431	0,668		
UM	0,261	0,387	2,235	0,029	4,977	0,003
IM	0,078	0,087	0,458	0,648		
Const.	8,205					

27% wyjaśnianej wariancji

Jak wskazują dane zamieszczone w tabeli 4, dotyczące stylów karcenia stosowanych przez matki wobec mężczyzn, agresję fizyczną dobrze wyjaśniają dwa czynniki — styl rozumiejący ($p < 0,001$) oraz wzbudzanie poczucia winy i upokorzenia ($p < 0,03$). Cały model osiągnął wysoki poziom istotności ($p < 0,003$; 27% wyjaśnianej wariancji), ale można uznać, że tylko te dwie zmienne, spośród uwzględnianych, miały znaczenie. Im mniej rozumiejący styl karcenia stosowały matki, tym większe nasilenie agresji fizycznej mężczyzn w stosunku do żon. Im intensywniej matki wzbudzały poczucia winy i upokarzały synów, tym bardziej przejawiają oni agresję fizyczną.

Nie wykazano, aby uwzględniane style karcenia stosowane przez ojców oraz matki względem kobiet wyjaśniały ich zachowania racjonalne, agresję werbalną lub fizyczną w konfliktach. Podobnie nie udało się wykazać znaczenia stylów karcenia dla zachowań racjonalnych mężczyzn.

Style karcenia matek wobec mężczyzn oraz ojców wobec kobiet a zachowania w konfliktach ich partnerów

Podobnie jak poprzednio, zastosowana została wielozmiennowa analiza regresji. Zmiennymi wyjaśniającymi w każdym przypadku były wskaźniki stylów karcenia, zmienną wyjaśnianą kolejno wskaźniki za-

chowań racjonalnych, agresji werbalnej i agresji fizycznej partnerów, oceniane przez respondentów. W opisie uwzględnione zostaną wyłącznie takie modele, które osiągnęły poziom istotności statystycznej co najmniej 0,05.

Tabela 5. Wielozmiennowa analiza regresji

Zm. wyjaśniające — style karcenia stosowane przez matki wobec mężczyzn: rozumiejący (RM), wymuszający (WM), wzbudzający poczucie winy i upokorzenia (UM), impulsywny (IM)

Zm. wyjaśniana — agresja fizyczna partnerek

Predyktory	B	β	T	ist. T	F	ist. F
RM	-0,646	-0,440	-3,343	0,001	4,508	0,003
WM	0,129	0,122	0,769	0,445		
UM	0,249	0,360	2,050	0,045		
IM	0,047	0,052	0,266	0,791		
Const.	8,366					

25% wyjaśnianej wariancji

Agresję fizyczną partnerek, tak jak oceniają ją mężczyźni, wyjaśniają style karcenia stosowane przez matki mężczyzn (tabela 5; $p < 0,003$; 25% wyjaśnianej wariancji). Dwa predyktory są istotne — styl rozumiejący (związek ujemny, $p < 0,001$) oraz styl wzbudzający poczucie winy i upokorzenia (związek dodatni, $p < 0,04$). Te same dwa predyktory wyjaśniały agresję fizyczną mężczyzn.

Tabela 6. Wielozmiennowa analiza regresji

Zm. wyjaśniające — style karcenia stosowane przez ojców wobec kobiet: rozumiejący (RO), wymuszający (WO), wzbudzający poczucie winy i upokorzenia (UO), impulsywny (IO)

Zm. wyjaśniana — agresja werbalna partnerek

Predyktory	B	β	T	ist. T	F	ist. F
RO	-0,200	-0,162	-1,297	0,199	2,695	0,04
WO	0,155	0,184	1,474	0,145		
UO	-0,209	-0,363	-2,088	0,041		
IO	0,402	0,423	2,431	0,017		
Const.	9,302					

15% wyjaśnianej wariancji

Tabela 7. Wielozmiennowa analiza regresji

Zm. wyjaśniające — style karcenia stosowane przez ojców wobec kobiet: rozumiejący (RO), wymuszający (WO), wzbudzający poczucie winy i upokorzenia (UO), impulsywny (IO)

Zm. wyjaśniana — agresja fizyczna partnerów

Predyktory	B	β	T	ist. T	F	ist. F
RO	0,208	0,158	1,275	0,206		
WO	-0,091	-0,101	-0,816	0,417		
UO	-0,352	-0,569	-3,314	0,001	3,187	0,02
IO	0,559	0,549	3,197	0,002		
Const.	0,596					

17% wyjaśnianej wariancji

Agresję werbalną i fizyczną partnerów, tak jak oceniają ją kobiety, wyjaśniają style karania ojców (tabela 6; $p < 0,04$ i tabela 7; $p < 0,02$). Agresja werbalna partnerów wyjaśniana jest głównie przez dwa predyktory: impulsywny styl karania ojca ($p < 0,02$) oraz styl polegający na wzbudzaniu poczucia winy i upokorzenia ($p < 0,04$). Im bardziej impulsywne wymierzanie kar przez ojca, tym większe nasilenie agresji werbalnej mężów. Natomiast im bardziej intensywne wzbudzanie poczucia winy i upokorzenia, tym mniejsze nasilenie agresji werbalnej partnerów.

Agresję fizyczną partnerów wyjaśniają te same dwie zmienne. Im bardziej impulsywny styl karcenia stosowany przez ojców wobec kobiet, tym większe nasilenie agresji fizycznej ich mężów, tak jak oceniają ją kobiety ($p < 0,002$). Im mniej intensywnie stosowany przez ojców styl polegający na wzbudzaniu poczucia winy i upokorzenia, tym większa agresja fizyczna mężów ($p < 0,001$).

Dyskusja wyników

W odpowiedzi na pytanie, czy poziom edukacji różnicuje zachowania w konfliktach małżeńskich, stwierdzono następujące prawidłowości. Kobiety z wykształceniem podstawowym bądź zasadniczym zawodowym ujawniają częściej agresję fizyczną, niż kobiety z wykształceniem średnim oraz wyższym. Mężczyźni z wykształceniem podstawowym również częściej ujawniają agresję fizyczną wobec żon, niż ci z wykształceniem wyższym. Rezultat ten nie jest zaskakujący. Z badań nad aprobatą dla używania siły w kontaktach interpersonalnych, m.in. wo-

bec dzieci, okazuje się, że ludzie o niższym statusie społeczno-ekonomicznym są skłonni bardziej akceptować jej stosowanie (np. Mika 1961; Straus, Mathur 1996). Uzyskany w badaniach wynik można interpretować w dwojaki sposób. Osoby z wykształceniem podstawowym są bardziej skłonne przyznawać się do używania siły fizycznej w małżeństwie, ponieważ w mniejszym stopniu oceniają takie zachowania jako naganne, w porównaniu z osobami z wykształceniem wyższym, które również często stosują agresję fizyczną. Po drugie, osoby o niższym poziomie edukacji rzeczywiście częściej uciekają się do używania siły w konfliktach małżeńskich.

Nie wykazano, aby poziom wykształcenia różnicował częstość ujawniania agresji słownej przez kobiety i mężczyzn. Wykształcenie nie różnicowało częstości zachowań racjonalnych wśród mężczyzn. Natomiast okazało się, że kobiety z wykształceniem wyższym zachowują się racjonalnie rzadziej niż kobiety z wykształceniem podstawowym oraz średnim. Można byłoby oczekiwać, że właśnie im powinno być łatwiej dyskutować na temat problemu, używać racjonalnych argumentów, a także, jak chciał autor narzędzia, podejmować działania uspokajające. Być może rezultat ten można interpretować jako skłonność do unikania konfliktów. Należałoby wówczas spodziewać się, że kobiety z wykształceniem wyższym wyrażały rzadziej agresję słownie, w porównaniu z kobietami o niższym poziomie wykształcenia, a tego nie wykazano.

Stwierdzone zostały następujące prawidłowości dotyczące związków między stylami karcenia stosowanymi przez rodziców, tak jak pamiętają je dorośli ludzie, a ich zachowaniami w konfliktach małżeńskich. Uwzględnione w badaniach cztery style karania wyjaśniają zachowania agresywne mężczyzn, w tym przede wszystkim ich agresję fizyczną. Mężczyźni przyznają się do agresji fizycznej w stosunku do żon tym bardziej intensywnej, im mniej rozumiejący styl karcenia stosowali ich ojcowie oraz matki oraz im bardziej matki wzbudzały w nich poczucie winy i upokorzenia. Rozumiejący styl karcenia przejawia się w zamierzonym przez rodziców tłumaczeniu, napominaniu, wyjaśnianiu, wyrażaniu niezadowolenia w umiarkowanej formie. Rezultat ten wydaje się wskazywać na to, że torujące dla przejawiania agresji fizycznej w bliskim związku jest nie tyle karcenie chłopców w agresywny sposób, co brak wzorca konstruktywnego wyrażania niezadowolenia. Ponadto kary matek, oceniane przez mężczyzn jako upokarzające i budzące po-

czucia winy, wiązały się z intensywniejszą agresją fizyczną wobec partnerek. Okazało się, że te same dwa style karcenia matek wyjaśniają ujawnianie agresji fizycznej przez żony (w ocenie mężczyzn). Prawdopodobnie te można spróbować wyjaśniać w następujący sposób. Mężczyźni, którzy mieli matki w ten sposób karcące, są skłonni postrzegać własne żony jako osoby opresyjne w szczególności sposób, a mianowicie mało rozumiejące, krytyczne, obwiniające, podkreślające wady. W małżeństwach takich w toku konfliktu rozpoczyna się wzajemne obwinianie i ciągi nasilającej się krytyki, aż do okazywania wrogości i agresji fizycznej. Wzorzec taki byłby podobny do przedstawionego przez Margolin, Burman i Johna (1989) na podstawie badań nad przebiegiem konfliktów w naturalnych warunkach.

Agresji słownej mężczyzn nie wyjaśnia żaden pojedynczy czynnik spośród uwzględnionych w badaniach. Trzy style karcenia — wymuszający, impulsywny i mało rozumiejący, stosowane tylko przez ojców, w pewnym stopniu tłumaczą agresję werbalną. Można zatem powiedzieć, że im bardziej ojcowie używali konsekwentnych nacisków, przymusu w celu podporządkowania synów, a także jawnie wyrażali złość w niekontrolowanych formach, mało wyjaśniali i tłumaczyli, tym bardziej mężczyźni są skłonni wyrażać złość w związku małżeńskim. W tym przypadku mamy raczej do czynienia z przenoszeniem wzorca ujawniania złości na drodze modelowania.

Żaden ze sprawdzanych modeli nie wyjaśniał zachowań kobiet w konfliktach małżeńskich. Można zatem zastanawiać się, jakie sposoby odnoszenia się rodziców wobec córek byłyby istotne ze względu na ich późniejsze zachowania w konfliktach. Być może kobiety raczej odpowiadają na agresję mężów, a ich zachowania w toku konfliktów są określane przez charakter relacji, w jakiej funkcjonują. Dwa style karania stosowane przez ojców, tak jak pamiętały je kobiety, okazały się istotne dla agresji werbalnej i fizycznej ich partnerów. Im bardziej impulsywne, niezamierzone kary wprowadzali ojcowie wobec kobiet w dzieciństwie, tym większą częstość agresji werbalnej, jak również fizycznej, przejawiają ich partnerzy. Im mniej ojcowie byli skłonni wzbudzać w córkach poczucia winy i upokorzenia, tym większe nasilenie agresji słownej i fizycznej ujawniają ich mężowie. Nasuwają się dwie hipotezy interpretacyjne. Nazwijmy je w skrócie hipotezą podobieństwa męża do ojca i hipotezą prowokacji do walki. W pierwszym przypadku możemy spe-

kulować, że mężowie są podobni do ojców, albo tak są postrzegani. Istotnym aspektem podobieństwa miałby być sposób wyrażania złości, zwłaszcza to, w jakim stopniu podlega kontroli jej ujawnianie. Druga hipoteza zakłada, że kobiety, których ojcowie nie wzbudzali poczucia winy i upokorzenia, nie mają tendencji do przeżywania takich uczuć w relacjach z innymi i stosunkowo wysoko cenią siebie. W konfrontacji z mężczyznami w sytuacjach konfliktowych nie są skłonne rezygnować z własnego stanowiska, ustępować, co przez mężów odbierane jest jako prowokacja do walki. Kobiety natomiast nie określają własnych zachowań jako agresywnych. Taki sposób rozumowania jest uprawiony na gruncie koncepcji interakcyjnych, w których uznaje się, że w związkach toczy się walka o „zdefiniowanie” lub „przedefiniowanie” relacji (np. Haley 1963).

Można zastanawiać się, dlaczego żaden z uwzględnionych w modelu stylów karania, w tym także rozumiejący, stosowany przez rodziców w zamierzony sposób, nie wyjaśnia zachowań racjonalnych obojga małżonków w toku konfliktów. Być może zachowania określane jako racjonalne podlegają złożonym regulacjom, nie można nauczyć się ich na drodze modelowania.

Bibliografia

- Bulcroft R.A., Straus M.A. (1975). Validity of husband, wife, and child reports of conjugal violence and power. (maszynopis) Durham, NH: University of New Hampshire
- Carrere S., Gottman J.M. (1999). Predicting divorce among newlyweds from the first three minutes of a marital conflict discussion. *Family Process*, 38, 293–301.
- Charny I.W. (1969). Marital love and hate. *Family Process*, 8, 1–24.
- Fowers B.J. (1998). Psychology and the good marriage. *American Behavioral Scientist*, 41, 516–541.
- Frączek A. (1993). Socjalizacja a intrapsychiczna regulacja agresji interpersonalnej, [w:] A. Frączek, H. Zumkley (red.), *Socjalizacja a agresja* (s. 47–60). Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN.
- Frączek A., Kirwil L. (1993). Życie rodzinne a agresja dzieci: badania nad niektórymi warunkami socjalizacji sprzyjającymi rozwojowi agresji, [w:] A. Frączek, H. Zumkley (red.), *Socjalizacja a agresja* (s. 173–190). Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN.

- Gottman J.M. (1993). The roles of conflict engagement, escalation, or avoidance in marital interaction: A longitudinal view of five types of couples. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 61, 6–15.
- Gottman J.M., Levenson R.W. (1999a). How stable is marital interaction over time. *Family Process*, 38, 159–165.
- Gottman J.M., Levenson R.W. (1999b). What predicts change in marital interaction over time? A study of alternative models. *Family Process*, 38, 143–158.
- Gottman J.M., Levenson R.W. (1999c). Rebound from marital conflict and divorce prediction. *Family Process*, 38, 287–292.
- Gottman J.M., Markman M., Notarius C. (1977). The topography of marital conflict. A sequential analysis of verbal and nonverbal behavior. *Journal of Marriage and the Family*, 39, 461–477.
- Haley J. (1963). *Strategies of psychotherapy*. New York: Grune and Stratton.
- Jacobson N.S. (1994). Rewards and dangers in researching domestic violence. *Family Process*, 33, 81–85.
- Jacobson N.S., Margolin G. (1979). *Marital therapy. Strategies based on social learning and behavior exchange principles*. New York: Brunner, Mazel.
- Korner P., Carlton K., Shaw D. (1980) Marital conflict: relations among behaviors, outcomes and distress. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 48, 4, 460–468.
- Lewis R.A., Spanier G.B. (1979). Theorizing about quality and stability of marriage, [w:] R. Burr, R. Hill, F.J. Nye, I.L. Reiss (red.), *Contemporary theories about the family. Research-based theories. Vol. I* (268–294). New York: The Free Press.
- Margolin G., Burman B., John R.S. (1989). Home observations of marital couples reenacting naturalistic conflicts. *Behavioral Assessment*, 11, 101–118.
- Margolin G., John R.S., O'Brien M. (1989). Sequential affective patterns as function of marital conflict style. *Journal of Clinical Psychology*, 8, 1, 45–61.
- Margolin G., Wampold B.W. (1981). Sequential analysis of conflict and accord to distressed nondistressed marital partners. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 49, 4, 554–567.
- Markman H.J. (1991). Constructive marital conflict is not an oxymoron. *Behavioral Assessment*, 13, 83–96.
- Markman H.J., Stanley S.M., Blumberg S.L. (1994). *Fighting for your marriage*. San Francisco: Jossey, Bass.
- McConnaghy J.S., Cottone R.R. (1998). The systemic view of violence: An ethical perspective. *Family Process*, 37, 51–63.
- Mika S. (1969). *Skuteczność kar w wychowaniu*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

- Mikulincer M., Florian V. (1999). The association between parental reports of attachment style and family dynamics, and offspring's reports of adult attachment style. *Family Process*, 38, 243–257.
- Nęcka Z. (1996). *Atrakcyjność wzajemna*. Kraków: Wydawnictwo Profesjonalnej Szkoły Biznesu.
- Noller P. (1984). *Nonverbal communication and marital interaction*. Oxford: Pergamon Press.
- Raush H.L., Barry W.A., Hertel R.K., Swain M. (1974). *Communication, conflict and marriage*. San Francisco: Jossey, Bass.
- Straus M.A. (1977). Normative and behavioral aspects of violence between spouses: preliminary data on nationally representative USA sample. (maszynopis). Durham, NH: University of New Hampshire
- Straus M.A. (1992). Sociological research and social policy: The case of family violence. *Sociological Forum*, 7, 211–237.
- Straus M.A. (1978). Measuring intrafamily conflict and violence: the Conflict Tactics (TC) Scales. *Journal of Marriage and the Family*, 17, 3–23.
- Straus M.A., Mathur A.K. (1996). Social change and trends in approval of corporal punishment by parents from 1968 to 1994, [w:] D. Frehsee, W. Horn, K. Bussman (red.), *Violence against children* (s. 91–105). Berlin and New York: Walter de Gruyter.
- Tryjarska B. (1995). *Skrypty życiowe a konflikty jawne i ukryte w małżeństwie*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Wydziału Psychologii UW.
- Turgenon L., Julien D., Dion E. (1998). Temporal linkages between wives' pursuit and husbands' withdrawal during marital conflict. *Family Process*, 37, 323–334.
- Willy J. (1997). The significance of romantic love for marriage. *Family Process*, 36, 171–182.
- Wojciszke B. (1993). *Psychologia miłości. Intymność, namiętność, zaangażowanie*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Zumkley H. (1993). Stałość różnic indywidualnych w zakresie agresji, [w:] A. Frączek, H. Zumkley (red.), *Socjalizacja a agresja* (s. 61–74). Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN.

Barbara Tryjarska

Faculty of Psychology, University of Warsaw
Warsaw School of Social Psychology

Punishment Received in Childhood and Behaviour in Marital Conflict

The main purpose of the present study was to determine how various styles of child punishing practised by mothers and fathers contribute to the different types of behaviour manifested by husbands and wives in marital conflict: rational behaviour, verbal aggression and physical aggression. Four parental child punishing styles were distinguished: understanding, coercive, guilt-instigating and humiliating, and impulsive.

Punishing styles were measured by means of a tailor-made questionnaire. Frequency of rational, verbally aggressive and physically aggressive behaviour was measured by means of Straus's Conflict Tactics Scales (CTS). All in all, 73 women and 61 men married for at least one year were studied.

Multivariate analysis of regression was used to analyse the data. The study yielded the following major findings. Male physical aggression is explained by: maternal and paternal punishing style featuring poor understanding and maternal guilt instigation and humiliation. Male verbal aggression is explained by a combination of paternal coercion, impulsiveness and poor understanding. Certain relations were also found between style of punishment practised by the opposite sex parent on the one hand and partner-assessed male and female physical aggression on the other hand.